

## ԳՐԱՔՆՆԱԿԱՆ.

Ո՛չ նուազ միտթարական է տեսնել թէ՛ Մշակի լեզուին նկատմամբ մեր բացած սոյն գրաքննական ճիւղը, հակառակ շատերու տարակուսանաց, սկսած է փրկարար և օգտակատ արդիւնք մ' ունենալ յիշեալ թերթին խմբագրական լեզուին և ոճոյն վերայ, վասն զի քննադատութեան արժանի սխալներն ու թերութիւնք զգալի կերպիւ նուազած կ'տեսնուին հետզհետէ իւր վերջին թուոց մէջ, որքան յաճախակի կ'նշմարուէին ի սկզբան, և այս իսկ կ'ապացուցանէ թէ՛ Մշակի խմբագրական լեզուն այն աստիճան կարծուածին չափ ~~անդէլէ~~ չէ, և թէ այդ տեսնուած թերութիւնք ու սխալներն ևս՝ աւելի անդգուշութեան և անհոգութեան արդիւնք մը կ'ընեն եղած լինել, Ուստի և իւր լեզուին ուղղուելու սոյն տրամադրութենէն՝ կարծեմք ներելի կ'լինի հետեցնել և յուսադրուիլ թէ՛ խմբագրական լեզուին նման՝ Մշակի խմբագրական ոգւոյն ու ընթացքին ևս կարելի պիտի լինի օր մի տեսնել ուղղութիւնը, եթէ աւելի բանավարութեան՝ առողջ մտաց և իւր խղճին ուշադիր լինի անսալու և հետեւելու:

Թողլով ապագային՝ այս յուսոյն իրականացումն ևս տեսնել, դառնամք մեր Մշակի վերջին թուոց մէջ սպրդած մի քանի սխալներն ևս ածել ի յայտ, բարեկամական առիթ մի տալով ինքեան զանոնք ևս ուղղելու յառաջիկային:

Անցեալներն կարծեմք Մշակի մի քանի համարներուն մէջ տեսնուած օտար բառերու ցանկ մի հրատարակած էինք հանդերձ իւրեանց հայերէն նշանակութեամբը, մեղադրելով յիշեալ թերթի խմբագրութիւնը՝ թէ ցորչափ այդ օտար բառից համապատասխանող հայերէն բառերն չեն պակսիր, ներելի չէր իրեն այդ օտար բառերն գործածել, Սակայն կերևի թէ այս բանն Մշակի յատուկ մենամոլութիւնն եղած է, յորմէ այնքան դիւրաւ չէ կարող հրաժարիլ, ինչպէս գործածած կտեսնուի իւր № 62րդ համարում հետեւեալ պարբերութեանը մէջ.

«Այդ մամուլի ~~Գէլիլ~~ է յետ դառնալ (այսինքն յետադիմութիւն կուգէ տեսլ):»

Մշակի գործածած սոյն ~~Գէլիլ~~ բառը, եթէ ռուսերէն լեզուի մէջ չկայ այդպիսի հնչմամբ՝ բառ, անշուշտ գաղղիական devise բառն եղած լինելու է, որոյ հայերէն համապատասխան բառն է ~~Նշն-բն~~, այս ինքն բառ կամ խօսք մի՝ որ յստակօրէն միտք կամ զգացում մի կրացատրէ կամ կնշանակէ, Իսկ Մշակ եթէ այդ հայերէն ~~Նշն-բն~~ բառը չէ ուզած կամ չէ գիտցած որ գործածէ, գոնէ յիշեալ գաղղ. բառը իր ուղիղ և ճշգրիտ հնչմամբը գնելու էր որ է ~~Գէլիլ~~ և ո՛չ թէ ~~Գէլիլ~~. Մարդս կամ իւր գիտցած լեզուն խօսելու է, կամ եթէ չգիտէ՝ բնաւ բերան իսկ առնելու չէ:

Միևնոյն օտարամոլութեան հետեանք կթուի լինել նաև նոյն համարում Յրդ երեսի Կրդ էջի մէջ գործածած «Դէնցի» բառը, մինչդեռ 12 տող վար սոյն բառին տեղ գործածած է հայերէն էլիւսէ բառը, Արդ Մշակի՝ գիտնալով հանդերձ «իշխանուհի» բառը, սորա փոխան «պրինցէս» բառը գործածելը եթէ օտարամոլութիւն չէ՝ հապա ի՞նչ է:

Միևնոյն օտարամոլութեան հետեանք է շարունակ «պատերազմական կոնտրիբուցիա» ասել (№ 65) «փոխանակ պատերազմական տուգանք» ասելոյ, որպէս թէ «տուգանք» բառը Մշակի ընթերցողաց համար արաբերէն կամ չիներէն բառ մ' եղած լինէր:

Միևնոյն օտարամոլութեան հետեանք է իւր № 66 համարում ասելը «Ահա «Լօրին» բառի ամբողջ «Դէնցի»-ն», փոխանակ ասելոյ «Լօրին» վիպասանութեան ամբողջ ոգին կամ նկրտումն, հետաքրքրական է հարցանել թէ Մշակի խմբագրութիւնը գիտէ՞ և կըհասկանա՞յ արդեօք այն օտար լեզուներն՝ որոց բառերն այսպէս ստէպ կ'յեղ յեղէ և կգործածէ, հայերէնէն աւելի նախապատուութիւն տալով նոցա, թէ իրօք այդ բառից հայերէններն չը գիտեր, ինքը հայ խմբագրութիւն մը լինելով հանդերձ:

\* \*

«Թուրք յայնաւորներից մէկը կամայականութեամբ նշանակել է տուել իր համար աւելի հաճելի մի մարդու...»

Ահաւասիկ յայնաւոր բառին նորիմաստ մի կիրառութիւնը: Գրական իմաստիւ կնշանակէ սա այն տառը՝ (ինչպէս ա, ե, է, ը, և լն) որ առանց ուրիշ տառի օգնութեան՝ կարող է ըստ ինքեան ձայն հանել, մինչդեռ միւս տառերն կկոչուին «բաղաձայն»։ Տեղ էլ կայ ուր երգիչ դպիրներն ևս «ձայնաւոր» կանուանեն, իսկ թաղապետական ժողովոյ մը (տումա) անգամներն՝ գործադիր խորհրդոյ անգամներէն որոշելու համար՝ փոխանակ «իրաւասու» կամ «ձայնատու» և կամ պարզ «Ժողովական» անուանելու, զանոնք «ձայնաւոր» կոչելը՝ ծիծաղելի յորջորջում մ' է, որ և ո՛չ մի լեզուաբանական օրինի առաջ չէ կարող արգարանալ, բարբաղդաբար Մշակ մինչև այնքան յառաջ չէ գնացել՝ քուէ չունեցող գործադիր անգամներն էլ «բաղաձայն» կոչելու, վասն զի այն ատեն մեր հայկական տառերն պէտք է երթայինք Տումայի մէջ փնտռելու:

\* \*

«Բ. Դոռը ծանր կերպով չէ վերաբերվում ռուսաց լիազօրների այդ սպառնալիքին:»

Ամեն հայերէն գիտցողներուն կհարցանեմք թէ այս պարբերութիւնը հայերէն է, և թէ ի՞նչ կնշանակէ «ծանր կերպով չէ վերաբերվում... սպառնալիք»։ Խօսքին իմաստին բնական ընթացքէն կիմացուի թէ նա պիտի ուղէ ասել «Բ. Դոռն լուրջ կարեւորութիւն մի չէ ընծայած... այդ սպառնալիք»։ Իսկ Մշակ արդեօք ո՛ւրիտ արած է որ իւր

Թերթը կարդացողներն անպատճառ մարգարէութեամբ պէտք է հասկանան թէ ի՞նչ կուզէ ասել, թէ այնպէս կհաւատայ որ՝ Մշակ կարդացող ամեն անհատ անպատճառ մարգարէական հոգի կունենայ:

\* \* \*

«Սօցիալիստ Կաթիլէրօյի կալանաւորելը միջոց տուեց Բրիտանիա մի ամբողջ աղբային գաւաղբութիւն»:

Հատ մի մերկացներ, վերջը կմտնի: Գաւաղբութիւնը չը մերկանար՝ այլ ի յայտ կգայ, ուստի պէտք էր ասել «...առիթ տուեց ի յայտ ածելու մի...» Եւն. և ո՛չ թէ «միջոց տուեց մերկացնելու...» որ պարզապէս հայերէն լեզուին վայրենութիւնն է:

\* \* \*

«Խնայողական գրամարկդի մասնաժողովը նախագիծ հաշիւ»:

Ահա քեզի նոր ասացուած մ' ալ: Մինչև ցարդ ամեն հայ այնպէս գիտէ թէ՝ երկիրը կամ հողը կմշակուի, իսկ փոխաբերաբար ալ՝ միտքը կամ իմացականութիւնը: «Ծրագիր մշակելն» այս առաջին անգամն է որ կլսեմք, և չեմք կարող հասկանալ թէ արդեօք «Ծրագիր պատրաստեց» ասել կուզէ՞ թէ մի ուրիշ բան: Հազար անգամ լաւ էր որ փոխանակ այս տեսակ «մշակեալ ծրագիրներ» ծանուցանելու: Մշակ քոնէ փոքր ինչ հոգ տանէր իւր լեզուն մշակելու, և գրածը՝ հայերէն գրէր փոխանակ այսպէս հայ բառերով ճաբոններէն գրելու:

\* \* \*

«Մինչև որ Թիֆլիզում անընդհատ անձրեւներ են գալիս»:  
«Ռուսաստանի ներքին գաւառներն անձրեւներ չեն գալիս»:  
№ 90:

«Մինչև որ» մակբայը կնշանակէ մի տեղից կամ ժամից մի այլ տեղ կամ ժամը գտնուած միջոցը, և թէ ասկէ զատ ուրիշ նշանակութիւն կամ ժամը գտնուած միջոցը, և թէ ասկէ զատ ուրիշ նշանակութիւն կունենի մեր լեզուին մէջ, օրինակի համար՝ «Պետէրբուրգէն մինչև Մոսկուա», կամ «սպասէ մինչև որ գամ» Եւն. և սակայն յայտ է թէ Մշակի վերոգրեալ խօսքին մէջ «մինչև որ» բառը այդ իմաստիւ ո՛չ տեղի ունի և ո՛չ նշանակութիւն. այլ հայերէն լինելու համար պէտք էր ասել «Մինչդեռ Թիֆլիզում անընդհատ անձրեւ է գալիս...» Եւն, և այն ատեն կիմացուի թէ ի՞նչ կուզէ ասել:

Միենոյն համարում Մշակ կրկնում է մի քանի տեղ (եգիպտական խնդրոյ մասին) «status quo պահպանել» բառը, որ հայերէն բարբառով կարելի է, ասել «իրաց արդի վիճակը պահպանել»:

Բայց եթէ Մշակ սիրահար է անպատճառ օտարատառ և օտարազգի բառեր գործածելու, պէտք է որ գոնէ զայն ևս իւր ուղղագրութեամբը գործածէ, և գրէ statu quo և ո՛չ թէ status quo, զի այդ բառը որ լատիներէն է՝ ծայրը առանց sի կգրուի: Մշակ կամ իր գիտցած բառը գործածելու է և կամ բնաւ գործածելու չէ:

\* \* \*

« Ն. Բարձրութիւնը տեղեկագրեց որ (Մոսկուայի) Հանդէսը անյանդիմանելի է: »

Կարծեմք թէ « յանդիմանել » բառը կնշանակէ մէկուն գործած պա-  
կասութիւնը կամ յանցանքը երեսին տալ. իսկ թէ Մշակի վերոգրեալ  
խօսքին մէջ ի՞նչ նշանակութիւն ունի, դա անհասկանալի է, ուստի  
կան բառին տառական թարգմանութիւնն եղած լինելով, որ Հայերէնի  
մէջ թէ նոր բառ է և թէ ոչինչ չնշանակէր, այլ ուսերէն բնագրին  
ճիշտ հայերէն թարգմանութիւնն ըրած լինելու համար պէտք էր ասել  
« Հանդէսը մեղադրանաց արժանի կամ թերի կողմ մ' իսկ չունի: »

\* \* \*

« Բարօվիչեան երկաթուղու ընկերութիւնը սնանկացած է  
« յայտնուած: » № 77.

Ռուսերէն և ուրիշ եւրոպական լեզուաց մէջ գործածուած այդ կրա-  
ւորական բայը՝ հայերէնի մէջ ո՛չ թէ « յայտնուած է », այլ « ինք  
զին-  
քը յայտնած է » կ'թարգմանուի, բայց քանզի անկեցած և յայտնած եր-  
կու անցեալ դերբայներն միևնոյն պարբերութեան մէջ՝ իբրև մին միւ-  
սոյն խնդիր՝ անախորժ կ'հնչէ ականջի, ուստի թէ ներդաշնակութեան  
օրէնքը յարգած և թէ թարգմանութիւնը հայկական շարադրութեամբ  
արած լինելու համար, հարկ էր որ մինչև ցարդ գործածուած ձևին  
հետևելով ասէր « ... ընկերութիւնը սնանկութիւն հրատարակած է: »  
մինչդեռ « սնանկացած է յայտնուած » խօսքը ո՛չ հայերէն է և ո՛չ արա-  
բերէն:

Մենք Մշակի ո՛չ այնքան սոյն ծիծաղելի անհմտութեանցն և սխա-  
լանացը վերայ կ'զարմանամք, որչափ այնպիսի անձանց վերայ, որք զին-  
քեանս ամենագէտ և ամեն բանի հմուտ համարելով հանդերձ՝ Մշակի  
սոյն գերանահանգէտ ահագին սխալներն ու հայկաբանական բարբա-  
րոսութիւններն թագստեայ պաշտպանել կ'միտին, առանց երբեք հրա-  
պարակի վերայ երևալոյ քաջութիւնն ունենալու:

ԲԱՆԱԴԱՏՆ.